

De invloed van je eigen gedrag

Verhogen van de spelbetrokkenheid

Wanneer een kind hoog of goed betrokken kan spelen, ontwikkelt hij zich op een veelzijdige manier. Hoe kun je de spelbetrokkenheid verhogen? Het onderzoek dat in dit artikel wordt belicht maakt je bewust van je eigen gedrag en invloed.

Elly Singer is ontwikkelingspsycholoog en pedagoog en doet al 40 jaar onderzoek naar de opvoeding en ontwikkeling van jonge kinderen in een veranderende maatschappelijke context. Ze is verbonden aan de Universiteit Utrecht

Mehrnaz Tajik is kinderpsycholoog en werkte als onderzoeker aan de Universiteit Utrecht. Inmiddels is zij werkzaam als adviseur bij Sardes

Daisy (3 jaar en 1 maand) slentert door de ruimte, springt een paar keer en loopt doelloos van het één naar het ander. De meeste kinderen in de groep lopen rond. Zo ook de pedagogisch medewerker en ze raapt her en der wat spullen op. Daisy ziet haar en springt achter haar aan: 'Manuela, Manuela, kijk eens.' De pedagogisch medewerker kijkt en Daisy vraagt: 'Boekje voorlezen?' De pedagogisch medewerker pakt haar bij de hand en geeft haar een boekje. Dan valt haar blik op twee jongens die gooien met blokken. Ze loopt erop af. Daisy blijft beteuterd achter.

In dit voorbeeld is te zien hoe Daisy op de kinderopvang voor een lange tijd rondsloentert en van het ene spel naar het ander spel loopt. Ze doet geen leerervaringen op en beleeft weinig plezier. Hoe komt het dat Daisy niet tot spel komt? Komt dit vaker voor op kinderdagverblijven?

Spelbetrokkenheid

In de afgelopen jaren hebben we (Elly Singer en haar onderzoeksgroep) veel geobserveerd in kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. We kregen de indruk dat Daisy's gedrag van rondlopen, rondkijken, korte concentratie en wisselend spel veel voorkomt. Naar ons gevoel te veel. Maar wat is normaal voor kinderen van 1 tot 4 jaar? En hoe kunnen pedagogisch medewerkers de spelbetrokkenheid van kinderen verhogen? Om deze vragen te beantwoorden startten we een onderzoek naar de spelbetrokkenheid van 2- en 3-jarigen tijdens het vrij spelen. Met spelbetrokkenheid bedoelen we

de mate waarin een kind met gerichte aandacht en concentratie speelt en opgaat in het spel. We onderzochten dit bij 116 kinderen uit 24 verschillende kindergroepen. De kinderen werden elk tweemaal een half uur met video- en audioop-

paratuur gevolgd. Bij alle kinderen stelden we op 6 verschillende momenten hun mate van spelbetrokkenheid vast. Dat deden we met behulp van het onderzoeksinstrument dat Laevers heeft ontwikkeld (2005). Laevers is een Vlaamse pedagoog die baanbrekend werk op dit gebied heeft verricht. Volgens Laevers vindt er bij hoge spelbetrokkenheid intens leren plaats. Het kind is alert, neemt alles gretig in zich op, is gemotiveerd, volhoudend en laat zich niet afleiden. Het kind wil regelmatig delen en communiceren over wat hem of haar boeit. Wanneer het kind hoog of goed betrokken kan spelen, ontwikkelt het kind zich op een veelzijdige manier. Wanneer een kind langere tijd niet betrokken is bij zijn of haar spel is, vindt er weinig leren plaats. Het kind dwaalt rond, dwarrelt van het ene spel naar het andere zonder ergens echt mee te spelen en ervaart weinig spelplezier.

Uit ons onderzoek bleek dat in alle groepen het gedrag van Daisy veel voorkwam. De meeste kinderen lopen veel rond en waren zelden langer dan 2 minuten bij hetzelfde spel betrokken. Slechts in 27 procent van de observaties waren de kinderen 2 tot 3 minuten geconcentreerd aan het spelen. Langer dan 3 minuten geconcentreerd spel kwam nauwelijks voor. De volgende stap in het onderzoek was uit te zoeken hoe het kwam dat kinderen zo'n lage spelbetrokkenheid laten zien. In welke situaties is hun spelbetrokkenheid hoger of wanneer lager?

Invloed van de pedagogisch medewerker

Uit de resultaten bleek dat de spelbetrokkenheid sterk samenhangt met het gedrag van de pedagogisch medewerker. De kinderen hadden een lage spelbetrokkenheid als de pedagogisch medewerker rondliep en wisselend nabij was. De kinderen hadden een goede spelbetrokkenheid in twee situaties. In de eerste plaats in situaties waarin de pedagogisch medewerker rustig bij de kinderen zat. In de tweede plaats in situaties waarin enkele kinderen samenspeelden op enige afstand en zonder directe bemoeienis van de pedagogisch

Om te kunnen opgaan in spel is ten eerste emotionele veiligheid nodig

• Isabel Nabuurs Fotografie

Als je rustig bij de kinderen zit, krijgen ze sneller de aandacht waar ze om vragen

medewerker. Nadat we dit hadden vast gesteld zijn we verder gaan kijken naar de interacties tussen de pedagogisch medewerker en de kinderen. We vonden samenhangende patronen.

Uit de observaties bleek dat de pedagogisch medewerker 72 procent van de tijd rondliep. Slechts in 10 procent van de observaties was een pedagogisch medewerker gedurende 4 minuten of langer rustig aanwezig bij een kind. Dit bleek van grote invloed op de spelbetrokkenheid. Als de pedagogisch medewerker rondliep, dan liepen in bijna 80 procent van de observaties ook de kinderen rond. Er was dan ook vaak veel speelgoed en de ruimte maakte een rommelige indruk. Bovendien was de kans op eenzijdig contact tussen pedagogisch medewerker en het kind groter. De pedagogisch medewerker gaf een korte aanwijzing of maakte een vriendelijke opmerking zonder dat het kind de kans kreeg een bijdrage aan het gesprek te leveren. Dit alles hing samen met een lagere spelbetrokkenheid. Als de pedagogisch medewerker rustig bij de kinderen zat, liepen de kinderen ook veel minder rond, waren er vaker tweezijdige gesprekken tussen de pedagogisch medewerker en de kinderen. Dit ging samen met een hogere spelbetrokkenheid. Als de kinderen zonder pedagogisch medewerker met elkaar speelden was de spelbetrokkenheid ook hoger. Kinderen die bij elkaar in- en uitlopen, waren blijkbaar minder storend dan een pedagogisch medewerker die in- en uitloopt. Het onderzoek had

betrekking op kinderen jonger dan 4 jaar. Maar er zijn sterke aanwijzingen dat rustige aanwezigheid en beschikbaarheid van de pedagogisch medewerker in de buitenschoolse opvang en leerkracht in het basisonderwijs ook voor oudere kinderen heel belangrijk is (Test & Cornelius-White, 2013).

Rondlopen

Op de video's konden we goed het effect van het rondlopen van de pedagogisch medewerker op de kinderen zien. Op het moment dat de pedagogisch medewerker rondliep, keken kinderen op en stopte het spel. Vaak liepen kinderen achter haar aan en vroegen wat ze ging doen en waar ze naar toe ging. Andere kinderen werden gestoord in hun spel door de rondlopende kinderen en de rondlopende pedagogisch medewerker.

Vier kinderen spelen goed betrokken samen. Ze hebben van blokken een parcours gemaakt, waar ze overheen lopen. Jana (3 jaar) loopt voorop en zegt: 'En dan hier overheen.' Ze wijst naar een stoeltje. Dan komt een pedagogisch medewerker erbij staan, en vraagt op vriendelijke toon wat ze doen. Er lopen kinderen achter de pedagogisch medewerker aan en die komen er ook bij staan. Een kindje wijst naar de blokken. Pedagogisch medewerker: 'Bouwen? Waren jullie aan het bouwen? Zullen we een toren maken? Kom pak de blokken er maar bij.' Alle kindjes in de hoek verzamelen de blokken die eerst het parcours waren. >>

De pedagogisch medewerkers zagen we vaak druk rondlopen van de ene hoek naar de andere hoek. Ze zorgden ervoor dat ieder kind iemand had om mee te spelen en dat er genoeg speelgoed was. Ze corrigeerden ongewenst gedrag en losten voor de kinderen conflicten op. De pedagogisch medewerkers namen vaak niet de tijd om eerst even contact te maken met het kind, voordat ze aanwijzingen gaven en hulp boden. Daardoor vervielen ze in eenzijdige regulatie van het gedrag van de kinderen. Ook als de pedagogisch medewerker rondliep en een kind een compliment gaf, had dat tot gevolg dat de kinderen helemaal uit hun spel werden gehaald.

Een pedagogisch medewerker loopt rond en ziet een jongetje in zijn eigen spel verdiept. 'Wat ben jij goed aan het spelen, Tim!' Het kind kijkt op wie er tegen hem praat. Hij lijkt dan na te denken over wat de pedagogisch medewerker bedoelde en hij raakt helemaal uit zijn spel. Nog voordat hij iets kan terugzeggen, is de pedagogisch medewerker verder gelopen.

Rustige nabijheid

Slechts in 10 procent van de gevallen was de pedagogisch medewerker gedurende 4 minuten of langer bij een kind aanwezig. In die situaties bleek dat in 72 procent van de gevallen andere kinderen ook rustig nabij waren en er waren meer tweezijdige interacties (gesprekjes) tussen de pedagogisch medewerker en de kinderen. In de observaties was te zien dat wanneer de pedagogisch medewerker nabij was, zij vaak de spelende kinderen rustig observeerden en hun gedrag bevestigden zonder te storen.

Pedagogisch medewerker Cea zit naast Megan (3 jaar en 11 maanden) die haar best doet om een moeilijke puzzel op te lossen. Megan wil de puzzel graag maken, maar soms lukt het niet. Cea helpt haar met kleine suggesties waar een puzzelstuk moet of door vragen te stellen. Elke keer dat Cea ziet dat Megan zelf verder kan, trekt Cea zich terug door naar achter te leunen en laat ze Megan het verder doen. Wanneer Megan weer vastloopt, zegt ze: 'Cea' en Cea kijkt en geeft haar bevestiging of tips. Megan krijgt uiteindelijk de hele puzzel af.

In dit voorbeeld zit Cea nabij Megan en is zij beschikbaar wanneer Megan haar hulp nodig heeft. Ze is er voor Megan en op hetzelfde moment daagt ze Megan uit om het zelf te doen. Tegelijkertijd is de pedagogisch medewerker ook beschikbaar voor vragen en verzoeken van andere kinderen. Want er zitten ook andere kinderen aan tafel die op eenzelfde manier bevestigd en gesteund worden.

Eenzijdige interacties

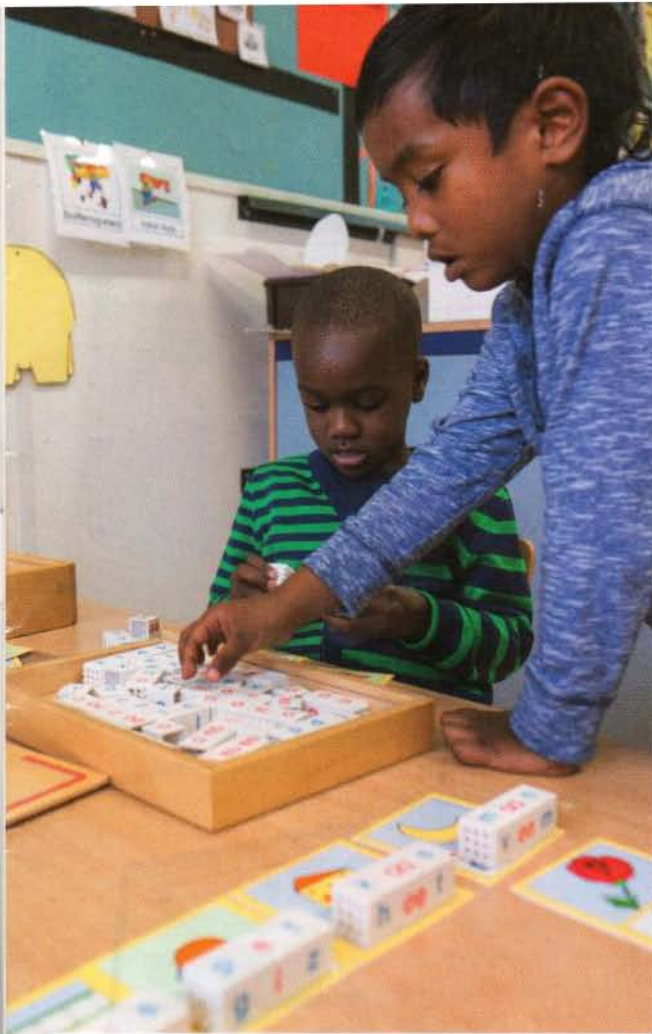
Het belang van tweezijdige interacties werd heel duidelijk in de observaties.

Wanneer de pedagogisch medewerker rondloopt, is het contact met een kind veelal kort. Met een vriendelijk stem geeft ze directieven, zoals 'Ik wil dat je dat speelgoed opruimt, Rafik', 'Lief zijn!', of 'Ga die puzzel doen Tom'. Directieven en vooral het verbieden van gedrag hadden zelden het effect dat de pedagogisch medewerkers verwachtten. De kinderen gehoorzaamden niet en hun spelbetrokkenheid ging sterk omlaag. Waarschijnlijk was het voor hen te moeilijk om te begrijpen wat de pedagogisch medewerker bedoelde of van hen wilde. De pedagogisch medewerker had niet echt contact gemaakt met het kind en had niet de tijd genomen voor gedeelde aandacht. Vanuit het perspectief van het kind is het korte contact onverwacht. Het kind moet opeens deelnemen aan de sociale interactie, wat voor een jong kind veel energie vraagt om te schakelen, vooral wanneer het kind geconcentreerd was op zijn spel. Bovendien leken de pedagogisch medewerkers te veel te vertrouwen op talige interacties zonder die met non-verbale communicatie te ondersteunen. De kinderen hadden wellicht moeite om de taal van de pedagogisch medewerker te begrijpen. In het algemeen waren de interacties van de pedagogisch medewerkers goedbedoeld en vriendelijk, maar wanneer we kijken naar de spelbetrokkenheid, bleken ze verstorend voor het spel van het kind.

Tweezijdige interacties

Als de pedagogisch medewerker rustig bij een activiteit van de kinderen zat, zagen we dat de kinderen succesvoller waren om de aandacht te krijgen die ze zochten. De kinderen zochten fysiek contact en dat kregen ze door een aai of op schoot zitten. Als het genoeg was voor een kind, kon hij of zij zelf het initiatief nemen weg te gaan, in plaats van dat de pedagogisch medewerker van het kind wegliep. Als de pedagogisch medewerker langere tijd bij een groepje zat, kon ze ook het samenspel tussen de kinderen begeleiden.

Branco heeft muziekinstrumenten uit de kast gehaald. De pedagogisch medewerker ziet hem en stelt voor om samen muziek te maken. Meer kinderen komen op de kast met de muziekinstrumenten af en de pedagogisch medewerker geeft hen een instrument. Ze gaat op de grond zitten en onmiddellijk komen de kinderen naast haar zitten of bij haar op schoot. Ze begint een liedje te zingen dat de kinderen kennen, en die beginnen enthousiast te klappen of op hun instrument te spelen. Dan vraagt de pedagogisch medewerker: 'Willen jullie nog een liedje zingen?' 'Yeahhhhh!', roepen de kinderen. 'Wie

Als kinderen samenspelen is de spelbetrokkenheid vaak hoger

weet een liedje?', reageert ze. Ieder kind krijgt de ruimte om een liedje te noemen en alle kinderen doen met veel plezier mee.

In dit voorbeeld zorgde de pedagogisch medewerker voor een balans tussen haar initiatieven en die van de kinderen. En wat minstens zo belangrijk was: ze speelden samen en maakten plezier!

Emotionele veiligheid

In ons onderzoek zagen we dat pedagogisch medewerkers naar een kind toelopen als die haar nodig heeft. Ze reageren sensitief en responsief op de signalen van de kinderen. Dit is zondermeer belangrijk. Maar in een groepssituatie heeft deze werkwijze een negatief bijeffect: de pedagogisch medewerkers gaat rondlopen van het ene naar het andere kind. Terwijl ze het ene kind helpt, stoort ze het andere. Deze gerichtheid op individuele kinderen is wellicht een achterliggende reden van de onrust en lage spelbetrokkenheid. Lees verder waarom.

Om helemaal op te kunnen gaan in spel is in de eerste plaats emotionele veiligheid nodig. Wanneer het kind zich eenmaal emotioneel veilig voelt bij de pedagogisch medewerker, zal hij of zij ook op ontdekking uitgaan en gaan spelen. Ze gaan de ruimte verkennen en spelen met andere kinderen op enige afstand van de pedagogisch medewerkers. Het kind heeft de pedagogische medewerker

dan nog steeds nodig om te checken of de omgeving veilig is en voor af en toe bij te tanken door te komen knuffelen. Ze hebben behoefte aan regelmatig oogcontact, het zogenaamde vraagkijken of *social referencing*. Tijdens het spelen kijken ze af en toe richting de pedagogisch medewerker: Is ze er nog? Ziet ze me? Ze willen bevestiging in wat ze doen en bezighoudt. Maar als de pedagogisch medewerker rondloopt, weten de kinderen niet waar ze is. Ze kunnen niet met een snelle blik contact maken en zich veilig en bevestigd weten. De pedagogisch medewerker is niet beschikbaar als bron van veiligheid. Wij vooronderstellen dat dit gegeven ook kinderen onrustig kan maken. Zij moeten langer rondkijken voordat er contact is; dat haalt hen uit hun spel. Of ze gaan naar de pedagogisch medewerker toe voor aandacht. Het rondlopen van de pedagogisch medewerker ging hand in hand met het rondlopen van kinderen.

Beschikbaarheid en liefdevolle aandacht

Wellicht voelen kinderen zich niet veilig en hebben ze een pedagogisch medewerker nodig die beschikbaar is. Iemand die rustig op een plek zit waar de kinderen fijn kunnen spelen en die de kinderen altijd kunnen vinden als ze willen bijtanken. Een pedagogisch medewerker die de kinderen zoveel veiligheid biedt dat de kinderen de vrijheid voelen om verder van haar weg te gaan spelen. Om zich te verstoppen en te experimenteren met nabijheid en afstand. In ons onderzoek vonden we dat fysieke nabijheid van de pedagogisch medewerker een groot positief effect heeft op de spelbetrokkenheid en dat korte contacten, ook als ze vriendelijk en sensitief zijn, een sterk negatief effect hebben. Deze bevindingen waren aanleiding om samen met stafpedagogen en pedagogisch medewerkers een praktijkonderzoek op te zetten om de spelbetrokkenheid van kinderen te vergroten. Er is daarbinnen onderzocht of de spelbetrokkenheid van kinderen hoger wordt als: 1) de pedagogisch medewerker zorgt voor een aantrekkelijke omgeving om te spelen; 2) de pedagogisch medewerker beschikbaar is doordat ze langere tijd op eenzelfde plaats zit. In een volgend artikel zullen we daarvan verslag doen. Maar nu al kunnen we stellen dat ook dit onderzoek bevestigt dat rust, aandacht en 'er zijn' voor de kinderen hun spel alleen, samen of in kleine groepjes doet opbloeien. ●

Met dank aan de Bernard van Leer Foundation die dit onderzoek financieel mogelijk heeft gemaakt.

Literatuur

De literatuurlijst is beschikbaar via www.hjk-online.nl/hjk/downloads